

Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused
Strateegia õppetool

VADIM RÕUK
3. keskastmekursus

**EUROMÕÕDE EESTI JULGEOLEKUPOLIITIKAS
PRANTSUSMAA JA EESTI LÄHIAJALOO NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja

MA Jaan Murumets

Tartu 2003

REFERAAT

Töö autor: Vadim Rõuk

Töö pealkiri: Euromõõde Eesti julgeolekupoliitikas Prantsusmaa ja Eesti lähiajaloo näitel

Juhendaja(d): Jaan Murumets, MA, KVÜÕA dotsent

Töö tüüp: Lõputöö

Lehekülgede arv: 40

Kasutatud kirjanduse ja allikmaterjalide arv: 28

Tabelite arv: 4

Jooniste arv: 3

Lisade arv: 2

Töö kirjutamise keel: eesti keel

Märksõnad: NATO, Euroopa Liit, EL-i ühine kaitse- ja julgeolekupoliitika, Prantsusmaa ja USA vastuolud, Prantsusmaa lahkumine ja naasmine NATO sõjalistesse organisatsioonidesse, Eesti liitumine NATO-ga, tabel (maatriks) osakaalude väljaselgitamiseks, poliitika vahendid vahend) ja kaitse dimensioon (ehk mõõde), Eesti NATO-ga liitumise alternatiivid.

Teema valiku põhjendus: Selgitada, mil määral peab Eesti arvestama Euroopa ühise kaitsemõõtmega oma julgeolekupoliitika väljaarendamisel peale Eesti ühinemist NATO ja Euroopa Liiduga.

Uurimistöö objekt: Eesti julgeolekupoliitika situatsioon seoses Eesti liitumisega EL-iga.

Uurimistöö eesmärk: Tõestada, et Euroopa Liidu kaitsemõõtmel arenedes kasvab vajadus selle suhtelise osakaalu suurendamiseks Eesti kaitse- ja julgeolekupoliitika kujundamisel.

Annotatsioon: Lõputöö keskendub Eesti julgeolekupoliitika kujunemisele pärast Eesti liitumist NATO ja Euroopa Liiduga 2004. aastal. Töös püstitatakse järgmine küsimus: milline võiks olla Euroopa kaitsemõõtmel osakaal Eesti julgeolekupoliitikas? Nimetatud küsimus peab autori veendumust mööda aitama tõestada järgmise hüpoteesi: Euroopa Liidu kaitsemõõtmel arenedes kasvab vajadus selle suhtelise osakaalu suurendamiseks Eesti kaitse- ja julgeolekupoliitika kujundamisel. Juhtumi analüüsina kasutatakse "Prantsusmaa lahkumist NATO sõjalisest organisatsioonist 1966. aastal", "Prantsusmaa naasmist NATO sõjalistesse organisatsioonidesse 1995. aastal" ning "Eesti liitumist NATO-ga 2001. aasta seisuga". Juhtumi analüüsile näol ehitatakse üles kolm mudelit, mille abil selgitatakse välja korrelatsioon kaitsemõõtmel ja kaitsevahendite vahel kõigi kolme juhtumi puhul ja selle abil prognoositakse juba kokkuvõttes Eesti julgeolekupoliitika tulevikku Euroopa julgeoleku- ja kaitsepoliitika kontekstis.

Juhtumi analüüside objektideks on kolm erinevat sündmust Euroopa ajaloos. Esiteks, Prantsusmaa lahkumine NATO sõjalisest organisatsioonist 1966. aastal. Prantsusmaa tegi selle sammu tollase presidendi Charles de Gaulle initsiatiivil seoses tema mittenõustumisega NATO MAD-strateegiaga ja USA jätkuva domineerimise pärast alliansis. 1995. aastaks oli aga olukord muutunud. Prantsusmaa naasmine NATO sõjalistesse organisatsioonidesse 1995. aastal on autori teise juhtumi analüüsi vaatlusalune teema. Sellise käitumise põhjusena näeb autor Prantsusmaa soovi aktiivsemalt kaasa rääkida Euroopa ja kogu maailma julgeoleku arengus ning Prantsusmaa teiste julgeoleku väljundite – Prantsusmaa-Saksa kaitsekoostöö ja Euroopa Liidu kaitsemõõtmelise väljaarendamise - ebaõnnestumine. Nimetatud juhtumi analüüsid juhatavad sisse autori kolmanda vaatlusaluse teema: Eesti liitumise NATO-ga, mis omandas selged piirid 2001. aastaks ja peaks teostuma 2004. aastal. Tegemist on olulise julgeolekupoliitilise prioriteediga. Kõigi nimetatud sündmustega on võimalik iseloomustada XX sajandi lõpu ja XXI sajandi alguse julgeolekupoliitika situatsiooni ja prognoosida selle tulevikku, mis kujunebki autori põhieesmärgiks.

Lõputöös kontrollitud hüpotees leiab kinnitust ja autor esitab oma nägemuse tuleviku Eesti kaitse- ja julgeolekupoliitika arengust.

SISUKORD

REFERAAT	2
SISUKORD	4
LÜHENDID, VÕORKEELSESED MÕISTED JA NENDE SELGITUS	5
SISSEJUHATUS	6
1. Uurimuse eesmärk, aktuaalsus	6
2. Uurimuse hüpotees	7
3. Uurimisküsimus	8
4. Käsitletavad teemad	9
5. Kasutatavad allikad ja nende valiku põhjendus	9
6. Miks kasutatakse juhtumi analüüsid just Prantsusmaa ja Eesti näiteid?	10
1. JUHTUMI ANALÜÜS: PRANTSUSMAA LAHKUMINE NATO SÕJALISEST ORGANISATSIOONIST 1966. AASTAL	13
1.1 Millest kõik algas?	13
1.2 Prantsusmaa otsuse taust	13
1.3 Prantsusmaa otsuse süünd	14
1.4 NATO ja Prantsusmaa vastuolud	15
1.5 Prantsusmaa kui Euroopa ühise kaitsepoliitika eestvedaja	17
1.6 Peatüki kokkuvõte	17
2. JUHTUMI ANALÜÜS: PRANTSUSMAA NAASMINE NATO SÕJALISTESSE ORGANITESSE 1995. AASTAL	19
2.1 Külma sõja-järgne olukord ja Prantsusmaa kaitseidentiteedi edasised otsingud	19
2.2 Prantsusmaa ohupilt ja kaitse ohtude eest	20
2.3 Prantsusmaa naasmise põhjused NATO sõjalisesse komiteesse	21
2.4 Prantsusmaa julgeolekupoliitika tulevikuväljavaated	24
2.5 Peatüki kokkuvõte	25
3. JUHTUMI ANALÜÜS: EESTI LIITUMINE NATO-GA	27
3.1 Peatüki sissejuhatus	27
3.2 Ülevaade Eesti NATO-ga ühinemise põhimõttestelised seisukohtadest	27
3.3 NATO-ga liitumise alternatiivid	28
3.4 Eesti ohupilt ja kaitse tänapäeva ohtude eest	30
3.5 Peatüki kokkuvõte	30
KOKKUVÕTE	31
SUMMARY	34
KASUTATUD KIRJANDUS	35
LISAD	38
Joonis 2: Prantsusmaa positsioon NATO-s alates 5. detsembrist 1995	39
Joonis 3: Prantsusmaa sõjalised esindused NATO juures	40

LÜHENDID, VÕÕRKEELSESD MÕISTED JA NENDE SELGITUS

NATO – North Atlantic Treaty Organization.

WEU – Western European Union.

ÜRO – Ühinenud Rahvaste Organisatsioon.

EL – Euroopa Liit

HNS – Host Nation Support.

WTO – World Trade Organization.

USA – United States of America. Ameerika Ühendriigid.

NATO military command - NATO väejuhatus

MAD – Mutually Assured Destruction. Vastastikune Garanteeritud Hävitamine.

CFSP – Common Foreign Security Policy.

CESDP – Common European Security and Defense Policy.

ESDI – European Security and Defense Identity.

OSCE – Organization of Security and Cooperation in Europe.

SHAPE – Supreme Headquarters Allied Powers in Europe.

SACEUR – Supreme Allied Commander Europe.

SACLANT - Supreme Allied Commander Atlantic.

SISSEJUHATUS

1. Uurimuse eesmärk, aktuaalsus

USA ajakirjanik ja ühiskonnategelane Charles Krauthammer märkis ühes oma hiljutises artiklis tabavalt, et prantslased tegid kõik mis suutsid, et nõrgestada ÜRO resolutsiooni [Iraagi suhtes], kuid hiljem liitusid viimasel minutil lääneriikidega, kuna nägid, et Anglo-Ameerika “rong” Bagdadi võib lahkuda ja nad ei tahtnud jääda “rongijaama” (Krauthammer 2003:3). Samuti peaks kõigil poliitikahuvilistel veel meeles olema hiljutine sündmus, kus Prantsusmaa keeldus astuma USA ja Suurbritanniaga liitu Iraagi sõja küsimuses. Lisaks Iraagi problemaatikale on teiseks aktuaalseks küsimuseks avalikkuse jaoks kujunenud Euroopa Liit ja 7 väikeriigi ühinemine sellega. Viimastel aastatel on EL väga aktiivselt arendanud oma kaitsepoliitikat (välja on töötatud erinevad programmid, neist tähtsaim on CESDP) ja selle protsessi eestvedajateks on just Prantsusmaa ja Saksamaa. Kõik märgid näitavad, et tõenäoliselt hakkavad EL-i jõustruktuurid konkureerima NATO omadega. Hiljuti väitsid Prantsusmaa president ja Saksamaa riigikantsler, et on endale ülesandeks võtnud muuta EL-i julgeoleku- ja kaitsepoliitika täiemõõduliseks kaitseliiduks, nii et “EL võiks ilmuda maailma areenile täisväärtusliku ja võrdse partnerina”. Veel märgiti uudises, et EL-i iseseisva sõjalise võimsuse idee ei ole meeltnõõda Washingtonile, kes kardab, et nii võib väheneda NATO mõju, kuna mõnede analüütikute arvates tähendaks Euroopa Liidu iseseisva sõjalise võimsuse loomine NATO dubleerimist (DELFI, Välisuudised 2003, kodulk, 20.09.03). Ka kaitseministri ametis olnud Riigikogu riigikaitsekomisjoni esimehe Sven Mikseri sõnul on Eesti huvides osaleda Euroopa ühtse kaitsepoliitika loomises (DELFI, Eesti siseuudised 2003, kodulk, 17.08.2003). Nimetatud osundused väljendavad selgelt aurori poolt valitud teema päevakajalisust.

Eesti peatse EL-iga ühinemise kontekstis kerkib paratamatult üles küsimus: kui suurt tähelepanu peaks Eesti osutama EL-i poolt loodavale kaitsemõõtmele ja just sellele probleemile on pühendatud käesolev lõputöö. Allpool esitatava uurimisküsimuse abil tahab autor prognoosida Eesti kaitsepoliitika võimalikku arengut EL-i ja NATO vahel laveerides ja välja pakkuda juhtumi analüüsidele¹ rajaneva hüpoteesi tõestuse EL-i kaitse- ja julgeoleku- poliitika osakaalust Eesti lähiaja kaitsepoliitika kujundamisel.

---

¹ Inglise keeles väga levinud mõiste *case study* eestindus.

2. Uurimuse hüpotees

Lähtudes lõputöö eesmärgist, metoodikast (vt tabel 1) ja uurimisküsimusest, püstitab autor hüpoteesi järgmiselt: Euroopa Liidu kaitsemõõtmel arenedes kasvab vajadus selle suhtelise osakaalu suurendamiseks Eesti kaitse- ja julgeolekupoliitika kujundamisel.

Töö eesmärgi saavutamiseks välja töötatud tabel on allpool toodud näidisena, kuid iga peatüki lõpus on nimetatud tabel seotud konkreetse juhtumi analüüsi ja selle toimumise ajajärguga ning selleks hetkeks väljakujunenud kaitsepoliitikaga. Tabeli selgituseks veel niipalju, et autor arvestab asjaoluga, et riigikaitset ja riigi julgeolekut mõjutavad ka mitmed muud faktorid, aga antud analüüsis piirduakse vaid alljärgnevate parameetritega. Juhtumi analüüsi kasutatakse hinnangu andmiseks Euroopa kaitsemõõtmel seaduspärasuste väljaselgitamiseks ja Eesti tuleviku seotuse prognoosimiseks Euroopa kaitsemõõtmellega, ehitades juhtumi analüüside ja tabel (maatriksi) näol kolm mudelit. Tabeli abil selgitatakse aga välja korrelatsioon, tasakaal kõigi kolme juhtumi analüüsi puhul ja selle abil prognoositakse juba kokkuvõttes Eesti julgeolekupoliitika tulevikku Euroopa julgeoleku- ja kaitsepoliitika kontekstis.

T a b e l 1

Poliitika vahendite suhtelised osakaalud

(%)

Kaitse dimensioon	Poliitika vahend		
	iseseisev kaitsepoliitika	kollektiivne julgeolek (ennetamine)	kollektiivne kaitse
Riigi territooriumi kaitse			
Regionaalne (Euroopa)			
Globaalne			

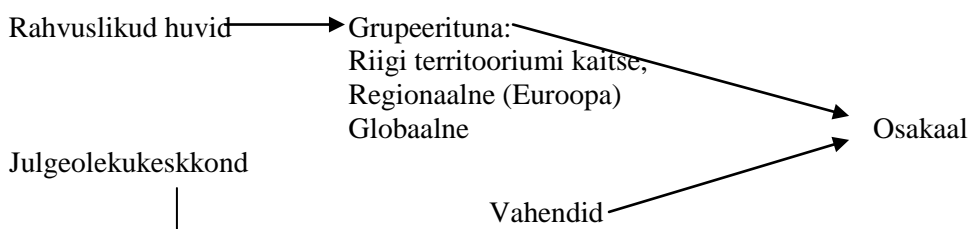
Allikas: autori hinnang.

Parameetrid, mida tabeli koostamisel arvesse võeti:

- OHUPILT
- INSTRUMENDID
  - Euro - mõõde (OSCE, ESDI, WEU, CFSP, CESDP)
  - NATO

-POLIITIKA

Allpool selgituseks veel joonis, mis näitab, kuidas tabelis (maatriksis) äratoodud osakaal moodustub:

Joonis 1. Osakaalu moodustumine tabeli (maatriksi) täitmisel.

3. Uurimisküsimus

Sõltuvalt eelpool öeldust formuleeritakse lõputöö uurimisküsimus järgmiselt: milline võiks olla Euroopa kaitsemõõde osakaal Eesti julgeolekupoliitikas? Juhtumi analüüsidenä kasutatakse “Prantsusmaa lahkumist NATO sõjalisest organisatsioonist 1966. aastal”, “Prantsusmaa naasmist NATO sõjalistesse organisatsioonidesse 1995. aastal” ning “Eesti liitumist NATO-ga 2001. aasta seisuga”.

4. Käsitletavad teemad

Nagu eelpool mainitud jaguneb töö põhiosa kolme ossa: 1. juhtumi analüüs, 2. juhtumi analüüs ja 3. juhtumi analüüs. Iga osa lõpus on peatüki kokkuvõte, kus selgitakse ja esitatakse tabel (maatriks) poliitiliste vahendite jaotumisest iga kolme juhtumi analüüsi põhjal ning tehakse järeldusi. Töö üldises kokkuvõttes tuuakse ära järeldused kogu uurimisteema ulatuses. Lisad aitavad illustreerida mõningaid esmapilgul arusaamatuid mõisteid ja näitavad Prantsusmaa tänapäevast positsiooni NATO-s.

Teema valik on tingitud autori huvist Prantsusmaa vastu. Paljud isikud, kes on tööd selle valmimise järgus lugenud, on avaldanud arusaamatust mõiste “euromõõde” tähenduse üle. Eelkõige mõistab autor selle all Euroopa Liidu poolt väljatöötatud poliitikat CESDP (ühine Euroopa julgeoleku ja kaitsepoliitika), mille instrumendiks on omakorda CFSP (ühine välis- ja julgeolekupoliitika). Neid lühendeid ja mõisteid ei tohi mingil juhul segamini ajada NATO poolt järgitava ESDI-ga (Euroopa julgeoleku ja kaitse identiteet), mis on loodud spetsiaalselt Euroopa riikide jaoks ja milles on määratletud USA koostöö nendega.

5. Kasutatavad allikad ja nende valiku põhjendus

Autor juhindus oma kasutatud kirjanduse ja allikmaterjalide valikul töös käsitletud temaatika uurijate professionaalsusele ja tuntusele maailmas. Prantsusmaa kaitsepoliitika spetsialistid Frédéric Bozo ja Anand Menon on oma ala tunnustatud uurijad, esimene Pariisi kaitsepoliitika ajaloo uurimiskeskusest, teine Birminghami ülikoolist Suurbritannias. Nimetatud uurijate poolt vastaval teemal koostatud monograafiad olid kergesti kättesaadavad interneti ja raamatukogudevahelise laenutuse kaudu. Algselt soovis autor kasutada ka Frédéric Bozo mahukat monograafiat “La France et l’OTAN” (Paris, 1991), kuid leidis hiljem, et tegemist on liiga varajase väljaandega, et seda teemat hõlmata ning seetõttu kasutaski autor käesolevas lõputöös selle teadlase teist, 2001. aastal ilmunud raamatut. Ka teiste autorite raamatud ja artiklid olid kergesti kättesaadavad. Tuntud poliitikategelastest kasutas autor Prantsusmaa endise presidendi välispoliitika nõuniku ja Rahvusassamblee liikme Pierre Lellouche’i teost, mis oli kättesaadaval Prantsuse kultuurikeskuses ja endise USA presidendi julgeolekunõuniku Zbigniew Brzezinski värskest eesti keeles ilmunud teost, mis oli just hiljuti jõudnud KVÜÕA raamatukokku. Samuti tsiteerib autor Euroopa Konvendi liikme ja endise WEU peasekretäri Willem van Eekeleni ja Colorado Ülikooli professori William Safrani mahukate raamatute seisukohti. Ka Eesti vastava ala asjatundjate USA suursaadiku Jüri

Luik'i, NATO suursaadiku Harri Tiido, KVÜÕA ülema kindralmajor Ants Laaneotsa ja Eesti sõjalise esindaja NATO juures kindralleitnant Johannes Kert'i ja Manchesteri Ülikooli doktorandi Erik Männiku artiklid kuuluvad kasutatud kirjanduse nimistusse. Lisaks analüüsis autor veel Eesti riigikaitse põhidokumente, Prantsusmaa "Kaitse valget raamatut", Prantsusmaa väeliikide-vahelise kõrgkooli ohvitseride diplomitöid, Prantsusmaa SACEUR-i sõjalise esinduse ülema kindral Leroy ettekannet ja tegi intervjuu ühe Kaitsejõudude Peastaabi ohvitseriga. Autor leiab, et kasutatud autorite valik on Eesti infotehnoloogia ning infovahetuse ulatust arvestades tarvilik ja piisav.

6. Miks kasutatakse juhtumi analüüsid just Prantsusmaa ja Eesti näiteid?

Prantsusmaa valimine juhtumi analüüside objektiks ei olnud mitte mingil juhul juhuslik, pigem oli see ainuvõimalik. Esiteks, Prantsusmaa on ainsa riigina maailmas suhetes NATO-ga näidanud üles teatavat isepäisust, järjekindlalt rõhutanud oma identiteeti ja seisnud enda õiguste eest. Samuti on Prantsusmaa üks vähestest riikidest, mis on toetudes oma poliitilistele tõekspidamiste NATO sõjalisest organisatsioonist lahkunud ja sinna hiljem naasnud.

Teiseks, Prantsusmaa on juba pikka aega olnud Euroopa Liidu kaitsemõõtme väljaarendaja ja Euroopa kiirreageerimisüksuste loomise ning nn artikkel 5 väljatöötamise eestvedaja Euroopa Liidu jaoks. Nagu märgib NATO ja Prantsusmaa suhete kauaaegne uurija Anand Menon, vaagis Pariis juba 1990. aastate alguses küsimust, kas luua Euroopas selline julgeoleku struktuur, mis oleks iseseisev ameeriklastest või nõuda neilt võimaliku NATO-le lähenemise tingimusena organisatsiooni suuremat euroopastumist (*In early 1990s Paris came to see Europe as a way of constructing security structures independent of the Americans, or to make a possible rapprochement with NATO conditional on a greater Europeanisation of that organization.*) (Menon 2000:4).

Samas on praegusel ajal ka Eestis hakatud rääkima võimalusest arendada tõsisemat koostööd Euroopa Liidu kaitsestruktuuride raames, aga mitte NATO riikide seas. Prantsusmaa on seega heaks näiteks sellest, kuidas on liikumine selles vallas toimunud ja loodetavasti toimub see ka edasi.

Lisaks Euroopa Liidu ja selle kaitsemõõtmele on Eestis kujunenud tõsiseks diskussiooniks EL-i ja NATO tasakaal Eesti kuulumisel Euroopa Liitu, mis on teatud mõttes samuti võrreldav Prantsusmaa 1966. a olukorraga. Kuigi Eesti ja Prantsusmaa mõõtmel ja tähendus maailma julgeolekupoliitilises ning geopoliitilises kontekstis ei ole ühesugused, tahab autor oma töös keskenduda Eestis levivale euroskeptitsismile ja selle võimalikule tähendusele riigi kaitsepoliitika seisukohast.

Autor saab aru, et sellist kahte riiki nagu Eesti ja Prantsusmaa sisuliselt omavahel võrrelda ei ole korrektne. Kuid riigikaitse vallas eksisteerivad ju samad mõisted – rahvuslikud huvid, julgeolekukeskkond, riikliku julgeoleku teostamise vahendid, mis on ühesuguse tähendusega kõigi Euroopa riikide jaoks ja just nendel baseerubki riigikaitse arendamine.

Ja lõpuks, Prantsusmaa on oma ajaloo vältel juba pikka aega ehitanud iseseisvat riigikaitset. 18. sajandi Prantsuse kuningriigi riiklik ülesehitus oli just sellise rahvusliku riigikaitse ideaalseks näiteks (Buzan 1991:277). Mis puudutab aga Prantsusmaa 1995. a osalist naasmist NATO sõjalisse organisatsiooni, siis antud juhtumi näitel on tegu teatud mõttes muutunud arusaamaga Prantsusmaa jaoks. Selle sammuga mõistis ju Pariis NATO kui instrumendi muutumist ajas, kuna NATO-t on just pärast külma sõja lõppu käsitletud globaalse, ennetava instrumendina, aga mitte enam kui ühte vastasseisu kehastanud riikide grupi sõjalist organisatsiooni. Lõpuks väärivad autori arvates tähelepanu ka Charles de Gaulle'i kui 1966. a otsuse teinud Prantsuse presidendi veendumus MAD-programmi hävituslikust iseloomust Prantsusmaa jaoks, kuna enda kaitsmine kogu oma sõjalise potentsiaaliga tähendas külma sõja perioodil tegelikult riigi hävingut. Just ülaltoodud kaalutlustel otsustas autor kasutada juhtumi analüüsid Prantsusmaa ajalool baseeruvaid näiteid. Tänapäeva diskussioon Eesti kuulumisest NATO-sse on aga piisavalt aktuaalne teema, et mõista Eesti kui tulevase NATO liikmesriigi näite kaasamist juhtumi analüüsides hulka, mis üsna selgelt illustreerivad autori poolt püstitatud hüpoteesi ja uurimisküsimust.

Autor tänab töö valmimises aktiivselt osalenud inimesi: eelkõige juhendajat magister Jaan Murumetsa Kaitseväe Ühendatud Õppeasutustest, samuti major Raivo-Albert Tilk'i Kaitsejõudude Peastaabist, kolonelleitnant Jean-François Orsettit Baltdefcolist, Prantsuse suursaatkonna nõunikku Bertrand Leveaux'd, ajaloodoktor Andres Kasekamp'i Tartu Ülikoolist ja filoloog Katrin Einblaud Keeleinspeksioonist ning peab läbitud lõputöö koostamise protsessi väga oluliseks ja teadmiserikkaks.

1. JUHTUMI ANALÜÜS: PRANTSUSMAA LAHKUMINE NATO SÕJALISEST ORGANISATSIOONIST 1966. AASTAL

1.1 Millest kõik algas?

Prantsusmaa lahkumine NATO integreeritud sõjalisest organisatsioonist 1966. aastal oli väga erakordne ja läänemaailmas suurt vastuseisu tekitanud otsus. Sellele vaatamata on just prantslased need, kes väärtustavad seda otsust siiani ja ajavad suhetes NATO-ga järjekindlalt oma liini. Selleks, et mõista selle otsuse tagamaid ja tegelikku põhjust tuleb lahata mitmeid tahke, kuid siinses peatükis antakse vaid lühike ülevaade poliitilisest olukorrast 1966. aastal ja lõpuks tuuakse välja Prantsusmaa otsuse põhjendus, eesmärgiga näidata, kuidas üks Euroopa suurriik asus kujundama oma Euroopa orientatsioonile suunatud mõõdet sõjalistes küsimustes, mille hinnaks oli konflikti sattumine maailma võimsaima julgeolekut tagava organisatsiooniga.

1.2 Prantsusmaa otsuse taust

Esmalt tuleb rõhutada Prantsusmaa geopoliitilise olukorra tähtsust oma poliitika kujundamisel. Prantsusmaal on ajalooline tava üles ehitada omaenda riigikaitset. Prantsusmaa on alates 1966. aastast hea näide sellisest rahvuslikust julgeolekustrateegiast, kus riik hakkas iseseisvalt hoolitsema alates kogu julgeolekuspektri – energia- ja põllumajanduspoliitika teostamise eest kuni liitlaspoliitika, relvatööstuse ja tuumarelva väljaarendamiseni (Buzan 1991:333). Ühest küljest, kardavad prantslased tõsiselt sattuda suurvõimude kontrolli alla, teisest küljest on neil nii kaalu iseseisvaks vastutegutsemiseks sellisele jõule nagu USA, kui ka võimekus luua koalitsioone, mis kujutaksid endast pidevat alternatiivi suurvõimudele (Friedman 2003:3). Seetõttu, nagu märgib USA majandusteadlane dr. George Friedman, toimivad prantslased vastupidiselt kehtivatele reeglitele. Selline käitumine tuleneb Prantsusmaa geopoliitilistest prioriteetidest (Friedman 2003:1). Tänu oma suurriiklikule staatusele on Prantsusmaa ajast-aega rõhutanud oma kuulsusrikast minevikku, Napoleoni-ajastut ja koloniaalpoliitikat. Teatud mõttes kestab nostalgia kunagiste hiilgeaegade üle tänaseni, kõnekäänud *grand nation* (suur rahvas) ja *La grandeur de la France* (Prantsusmaa suurus) kõlavad siiamani ja näitavad kindlat trendi prantslaste mõtteviisis. Pikka aega Prantsusmaal õppinud major Raivo-Albert Tilk arvab, et prantslased tahavad, et nende sõna oleks rohkem kuulda. See on suure riigi nostalgia, mida kohtab igal sammul. Prantsusmaa on uhke ja suur, aga poliitiline reaalsus on teine – neil pole NATO-s sellist otsustavat sõnaõigust, nagu nad sooviksid (Tilk 2003).

1.3 Prantsusmaa otsuse süünd

Esmalt tuleb täpsustuseks märkida seda, et Prantsusmaa lahkus 1966. a ainult NATO sõjalisest organisatsioonist, see tähendab, et Prantsuse ohvitserid pidid üles ütlema oma ametikohad staapides, Prantsusmaa ametiisikud ei osalenud enam nii NATO Sõjalise Komitee² istungitel kui ka NATO Kaitseplaneerimise Komitee³ koosolekutel. Teistsuguseks kujunes situatsioon poliitilises tiivas, Atlandi Nõukogus⁴, kus Prantsusmaa säilitas oma osaluse. Samuti jätkas Prantsusmaa omal soovil osalemist ühistes sõjalistes manöövrites ja ettevõtmistes, kuid tal polnud selleks kohustust (Menon 2000:30). Mainitud otsuse eellugu ja järelmõjud on hoopis sügavam teema, millel autor siinkohal pikemalt ei peatu.

Alljärgnevalt kokkuvõtlikult Prantsusmaa ootamatust sammust. Prantsuse president kindral Charles de Gaulle saatis 7. märtsil 1966 kirja Ameerika presidendile ja teistele NATO liikmesriikide 11 riigipeale, kus Prantsusmaa teatas oma osalemise katkestamisest integreeritud sõjalises struktuuris ja nõudis välismaa vägede lahkumist Prantsusmaa pinnalt. Samas kinnitas Prantsusmaa oma jätkuvat toetust Põhja-Atlandi lepingule ja tegi ettepaneku läbirääkimisteks teiste valitsustega lepingu sõlmimiseks, mis määratleksid Prantsusmaa osalemise NATO lepingu 5. artikli jõustumise korral (Lellouche 1996:62).

De Gaulle'i poliitilise ajastu uurijad on Prantsusmaa otsuse taga poliitilise eesmärgina näinud esiteks suuremat manööverdamisruumi, strateegilise eesmärgina võrdse staatuse omandamist anglo-saksidega ja sõjalise sihina Prantsuse sõjaväele suurema sidususe loomist. De Gaulle'i huviks oli tugevdada Prantsusmaa rolli USA suhtes (Erhart 2000:13).

1960. aastate lõpuks oli külm sõda jõudnud USA ja Nõukogude Liidu vastuolude haripunkti. Prantsusmaa ohupilti iseloomustas otsene oht sõja puhkemiseks kogu Euroopa lahingutandril. Nii kriitiliseks olukord õnneks ei kujunenud, kuigi 1962. a Kuuba kriis oli sellele üpris lähedal. Lisaks olid maailmas käimas mitmed lokaalsed sõjalised konfliktid, millesse olid

---

² NATO Sõjaline Komitee – Peastaabi ülemate tasemel töötav NATO juhtimisorgan sõjalis-julgeolekualaste küsimuste lahendamiseks

³ NATO Kaitseplaneerimise Komitee - Kaitseministrite tasemel töötav NATO juhtimisorgan strateegiliste küsimuste lahendamiseks

⁴ Atlandi Nõukogu – Välisministrite tasemel töötav NATO juhtimisorgan poliitiliste küsimuste lahendamiseks

segatud ka suurriigid. Peter Chan märgib, et see aeg oli kriitiliseks punktiks Vietnami sõjas ja külmas sõjas tervikuna, ja [Prantsusmaa otsus NATO-st lahkumise kohta] oli niisiis kõrvakiiluks NATO liikmete, eriti USA suhtes. Väidetavalt juhtis see otsus sisse Nõukogude Liidu Tšehhoslovakkia invasiooni 1968. aastal. Lisaks NATO peakorter, mis seni oli olnud Pariisis, viidi 1967. a üle Belgiasse, Brüsselisse, kus see asub tänini (Chan 2003).

1.4 NATO ja Prantsusmaa vastuolud

Endine Prantsusmaa presidendi välispoliitika nõunik ja Rahvusassamblee liige Pierre Lellouche näeb sellise käitumise põhjusi järgmistes asjaoludes: alates 1950. aastate algusest, mil toimus NATO laienemine Saksamaale oli selge, et Prantsusmaa jaoks ei jäänud NATO-s enam hingamisruumi. Prantsusmaa kaotas oma mõju alliansile: vähene toetus liitlaste poolt Prantsusmaa poliitikale Indo-Hiinas ja Alžeerias, kes nägid selles rohkem panust kolonialismi kui võitlusesse kommunismi vastu ning sõjalise koostöö vähenemine eriti Saksamaa poolt, panid Prantsusmaa olukorda, kus too ei saanud enam säilitada samasugust tähtsust alliansis nagu USA ja Suurbritannia. Peale selle koosnes integreeritud sõjalise struktuuri juhtkond peamiselt anglo-saksidest (kuigi 13 tähtsamast staabist üks asus Prantsusmaal) (Lellouche 1996:58). Mitmes allikas viidatakse Prantsusmaa mittenoustumisele USA plaanidega Euroopa sõjaliseks kaitseks. Sellekohane külma sõja sünnitis MAD-printsip tähendas küll, et NATO riigid või siis konkreetsemalt USA ei ründa esimestena, kuid Prantsusmaa puhul tekitas probleemi just 1966. a väljatöötatud *flexible response* (paindliku vastulöögi) strateegia. Selle järgi oleks tuumasõja lahinguväljaks muutunud just nimelt Euroopa. Seega oleks Prantsusmaa kaitsmine USA poolt tähendanud tegelikult Prantsusmaa hävimist ja seda mõistis ka kindral de Gaulle. Prantsusmaa Rahvusassamblee liige Pierre Lellouche leiab, et tuumarelva plaani muutumine *flexible response* doktriiniks ja Prantsuse ründevägede areng põhjustasid vastuseisu [USA ja Prantsusmaa vahel]. Nimelt panustas Prantsusmaa tuumarelva keelustamise doktriinile ja võitles õiguse eest kasutada oma tuumarelva konfliktsituatsioonis Washingtoni nõusolekuta. Kindral de Gaulle'i jaoks oli *flexible response* USA enda mure peegelduseks, kus püüti limiteerida konflikti riski Euroopa maa-alal ja mitte viia seda oma [Ameerika] pinnale, muutes Euroopa kahe suurriigi lahingutandriks (Lellouche 1996:60). Seetõttu ei nõustunudki president de Gaulle USA kavatsusega asendada *massive retaliation* strateegia (massiivse vasturünnaku - NATO tuumarelva kasutamise strateegia) *flexible response* strateegiaga, kuna ta uskus, et see tähendaks USA kohustuse nõrgenemist Euroopa kaitsmisel tuumarelva abil (NATO, kodulk, 02.09.03).

Samuti olid ameeriklased vastu Euroopa riikide iseseisvale tuumavõimekuse arendamisele (Lellouche 1996:60). Prantsusmaa poolt püstitatud lõdvenemispoliitika ja avatus idale ning Euroopale tervikuna olid vastuolus Prantsusmaa integratsiooniga NATO sõjalise struktuuriga. Prantsusmaa lahkumine oli üks poliitiline instrument, et soodustada prantslaste diplomaatiat ida ja Euroopa kui terviku suhtes, see ei vähendanud sugugi prantslaste koostööd alliansi kaitsepoliitika kujundamisel (Hestin 1999:3). Hilisemad vaatlejad on siiski märkinud, et Prantsusmaa kriitikanootidest oli kaalu vaid süüdistusel ameeriklaste ja brittide ebaausast domineerimisest alliansis ja selle sõjalise planeerimise tiivas, nagu märgib kõnealuse teema kauaaegne uurija Anand Menon Suurbritanniast (Menon 2000:30).

Julgeolekualases kirjanduses on käibel mõiste “defense dilemma”. See tähendab arutlust sellest, kuidas mingit riiki kaitsta ja kas ühe riigi kaitsmine on ikka sellele eluliselt kasulik, kuna kõige võimsamate relvade töölerakendamisel võib riik ise hävineda. Prantsusmaa puhul oli see küsimus 1966. a kahtlemata aktuaalne, sest riiki oli vastukaaluks Varssavi pakti sõjalisele jõule paigutatud USA päritoluga tuumarelv. Prantsusmaa oli arvamusel, et iseseisva tuumapotentsiaali loomine annab talle rohkem tegevusvabadust oma õiguste eest seismisel ja oma territooriumi kaitsmisel. Julgeolekupoliitikat kujundavas dokumendis “Kaitse valge raamat” märgitakse, et 1966. a püstitatud printsiibid (mitte-osalemispoliitika sõjalistes organisatsioonides, vabadus julgeolekutingimuste arendamises kriisiperioodil, meie jõudude ja territooriumi vaba käsutamine, tuumavägede iseseisvus, vabadus valida ressursse ohu korral) on Prantsusmaa alustaladeks suhetes suurte sõjaliste organisatsioonidega (LIVRE 1994:34). Siinkohal mõeldakse just NATO-t ja oma tuumaarsenali sõltumatust sellest. Olgu veel märgitud, et 1972. aasta “Valges raamatus” esines mõiste “sõjaline iseseisvus” (*military independence*), mis tähendaski Prantsusmaa erilise staatuse hoidmist NATO ja muude julgeolekuorganisatsioonide raames. Lähtudes muutunud olukorrast, parandati 1994. a “Valges raamatus” see mõiste aga “strateegiliseks autonoomiaks” (*strategic autonomy*), millest Prantsusmaa pidigi juhinduma oma võimekuses tulla toime rahvusvaheliste kriiside kompleksiga, mis peaksid sisaldama endas paljurahvuselise koostöö arendamist (Menon 1995:28).

USA reageeris ärritunult Prantsusmaa väljatõmbumisele NATO sõjalisest struktuurist. USA strateegia nägi ette Nõukogude Liidu ohjeldamist nii liitlassüsteemi kui ka heidutuse abil, veendes Nõukogude Liitu, et NATO reageering on automaatne. Washington vaatles Pariisi käitumist kui mõlema strateegia õõnestamist. De Gaulle lõhestas alliansi ja õõnestas heidutuse

kriitilist automaatsust (*De Gaulle had cracked the alliance and undermined the critical automation of deterrence*). Washington nägi Prantsusmaad andmas Nõukogude Liidule soodsat võimalust allianss lõhki ajada (Friedman 2003:3).

1.5 Prantsusmaa kui Euroopa ühise kaitsepoliitika eestvedaja

Vaatamata taolise poliitika ebatraditsioonilisusele, sai Euroopa ühise kaitsepoliitika väljaarendamine Prantsusmaa välis- ja julgeolekupoliitika keskseks punktiks. Lisaks andis 1966. a otsus Prantsusmaale võimaluse seda Euroopa kaitse liidu ideed igati propageerida ja töötada selle loomise nimel. Prantsusmaa on kuni käesoleva hetkeni olnud nimetatud liidu eestvedaja rollis. Alguses puudutas see eelkõige Prantsuse-Saksa kaitsealast koostööd, edasi juba Euroopa Liidu raames tehtavat ühist kaitsepoliitikat. Kõik katsed luua Euroopa kaitsemõõde ilma USA osaluseta on kuni viimase ajani tulemuseta jäänud. Euroopa ühise kaitse- ja julgeolekupoliitika tänast seisu ja tulevikku ning Eesti võimalusi selles osas puudutatakse juba järgmistes peatükkides.

1.6 Peatüki kokkuvõte

Nagu näha, kasvas Prantsusmaa osakaal oma riigi territooriumi kaitses iseseisva kaitsepoliitika abil järsult, kui Prantsusmaa lahkus NATO sõjalistest tööorganitest. Kollektiivne kaitse ja kollektiivne julgeolek figureerisid samuti Prantsusmaa kaitsepoliitikas, kuna NATO poliitilistesse organitesse jäädi püsima ja samuti säilis ka igakülgne sõjaline koostöö NATO-ga. Prantsusmaal oli sel ajal siiski Euroopa kaitsepoliitikas oluline koht, näiteks arendati edasi Prantsuse-Saksa koostööd ja alustati ka Euroopa Liidu kaitsevõimekuse alustalade loomist, mistõttu kujunesid Euroopa kaitsedimensiooni osakaalud just sellisteks nagu need alljärgnevas tabelis on. Samuti säilisid Prantsusmaal oma rahvuslikud huvid maailmas, eelkõige Vaikse ookeani regioonis, mis on siiaaani Prantsusmaa enda territoorium (Prantsuse Polüneesia jt.), samuti endistes Prantsuse koloniaalmaades (ulatuslik piirkond Aafrikas, Alžeeria, Indo-Hiina). Jätakuvalt teostas Prantsusmaa globaalset julgeolekut läbi ÜRO Julgeolekunõukogu alalise liikme staatuse. Seetõttu hindas autor suhteliselt suurteks ka globaalses kaitsedimensioonis näidatud osakaalud.

Prantsusmaa 1966. a poliitika vahendite suhtelised osakaalud

Tabel 2
(%)

Kaitse dimensioon	Poliitika vahendid		
	iseseisev kaitsepoliitika	kollektiivne julgeolek (ennetamine)	kollektiivne kaitse
Riigi territooriumi kaitse	60 %	20 %	20 %
Regionaalne (Euroopa)	40 %	20 %	40 %
Globaalne	80 %	20 %	0 %

Allikas: autori hinnang.

2. JUHTUMI ANALÜÜS: PRANTSUSMAA NAASMINE NATO SÕJALISTESSE ORGANITESSE 1995. AASTAL

2.1 Külma sõja järgne olukord ja Prantsusmaa kaitseidentiteedi edasised otsingud

Niisiis näitas autor eelnevas peatükis, et külma sõja ajal oli Prantsusmaa poolt viljeldud NATO-suhete mudel Prantsusmaa julgeolekupoliitika vaatenurgast õigustatud ja rahvuslikest huvidest lähtuv. Alates 1966. aastast pööras Prantsusmaa suuremat tähelepanu Euroopa kaitsemõõtme väljakujundamisele kui NATO kollektiivse kaitse arendamisele ja astus avalikult vastu Ameerika Ühendriikidele, rõhutades seeläbi oma suurriiklikku staatust ning otsides USA-le sarnast kõlapinda maailmas. Külma sõja lõppedes oli Prantsusmaa sunnitud oma senised tõekspidamised Euroopa kaitsepoliitika osas üle vaatama. Seda nõudis eelkõige muutunud maailmakord (bipolaarse vastasseisu kadumine). Sellest lähtuvalt töötas Prantsusmaa välja ajateenistuse kaotamise kava. Samuti tekkis NATO reformimise vajadus. Nende eesmärkide saavutamiseks oligi 1990. aastate poliitiline areng suunatud. Tunnustatud Prantsusmaa kaitsepoliitika uurija Frédéric Bozo märgib oma 2001. aastal ilmunud uurimuses, et vahetult pärast külma sõda oli Prantsuse kaitsestrateegia spetsialistidel küllaltki optimistlik nägemus Prantsusmaa kaitsepoliitika tulevikust: olukord lubas ennustada isegi sõjaliste blokkide tähtsuse kadumist. Euroopa Liidul kui hoopis teistsugusel moodustisel oli seega suurepärane võimalus saada peamiseks Euroopa strateegiliseks tugisambaks, kindlustades Euroopa stabiilsust ilma USA abita. Kuid NATO reformimine ja uute ohtude kerkimine maailmas viisid Prantsusmaa arusaamisele, et senine 1966. aastast kehtinud “gollistlik mudel” (*le modèle gaullien*) vajab kohandamist vastavalt käesolevale olukorrale (Bozo 2001:26-27). Nimetatud sihiga hakkaski Prantsusmaa tegelema, jõudes 1995. aasta lõpuks lahenduseni, mille võib julgelt viia käesoleva lõputöö teise juhtumi analüüsi – “Prantsusmaa naasmise NATO sõjalistesse organisatsioonidesse” - nimetaja alla. Kindlasti on Prantsusmaa näol tegemist olulise tähtsusega Euroopa riigiga, Z. Brzezinski nimetab Prantsusmaad isegi üheks Euraasia lääneserva peamiseks ja jõuliseks geostrateegiliseks mängijaks teise samalaadse, Saksamaa kõrval (Brzezinski 2003:57). Edasi märgib Brzezinski, et Prantsusmaal on selge strateegiline Euroopa-kontseptsioon, mis erineb mitmes olulisel punktil USA omast ja kaldub kavandama taktikalisi manöövreid Venemaa väljamängimiseks Ameerika .. vastu, tuginedes samal ajal oma suhtelise nõrkuse tasakaalustamiseks Prantsuse-Saksa alliansile (*ibid*).

2.2 Prantsusmaa ohupilt ja kaitse ohtude eest

Prantsusmaal 1990. aastatel kehtinud ohupilt ja kaitsepoliitika instrumendid on kõige kokkuvõtlikumalt kirja pandud riigi kõige tähtsamasse julgeolekualasesse dokumenti “Kaitse valgesse raamatusse” (*Livre Blanc sur la défense*). Nimetatud dokument valmistati ette parlamendikomisjoni poolt ja esitati Rahvusassambleele. Ka paljudes teistes Euroopa riikides on taoline dokument olemas. Eelmine “Valge raamat” pärines Prantsusmaal 1972. aastast ja külma sõja järgses olukorras oli seda loomulikult vaja uuendada. Seega pärineb kõige värskem dokument Prantsusmaal aastast 1994, mil see uuendatud “Valge raamat” Prantsusmaa Rahvusassamblees vastu võeti. Ehkki selleks ajaks ei olnud NATO reform veel eriti intensiivselt käivitunud, on tegemist ikkagi usaldusväärse julgeolekualase ülevaatega. On ju sellise dokumendi ülesanne just ette näha julgeolekualaseid ohte ja välja pakkuda tegutsemise nende korral. Eestis täidab sellise dokumendi ülesandeid vast kõige paremini Eesti sõjalise kaitse strateegia (2001).

Niisiis eksisteerivad Prantsusmaa “Kaitse valge raamatu” järgi mitmed ohud, millega tuleb Prantsusmaal ja Lääne-Euroopal tervikuna arvestada. Esiteks märgitakse ära julgeolekukeskkonna muutumist, mida iseloomustab ülemaailmse nõukogude hädaohu kadumine. Vaatamata sellele, et esimest korda ajaloos pole Prantsusmaale otsesest sõjalist ohtu tema piiride läheduses (külma sõja päevil etendasid sellist ohtu teatavasti Varssavi pakti maad), ähvardavad Prantsusmaad siiski mitmed otsesed ohud majandusele, tööstusele ja kultuurile, mis on aga teiselaadsed kui sõjalised ohud. Esmalt Venemaa arengu ebakindlus, vähemuste- ja piiriprobleemid Euroopas, mis ähvardavad kasvada üle avalikuks konfliktiks ning nõukogude tuumaarsenali levik ja selle tõkestamise vajadus. Lisaks sellele võib Venemaa sõjaline kohalolek ja suure Vene vähemuse olemasolu muutuda pingesallikaks tema naaberriikide vahel. Nimetatud kriiside võimalikud arengud Euroopas demonstreerivad aga sellist iseloomu, milleks Lääne-Euroopa ja selle kollektiivse kaitse institutsioonid ei ole valmis. Järelikult on Euroopa ees võimalikud sellised konfliktid, millega ei kaasne niivõrd suurte vägede liikumine, kuivõrd hajuvuse ja kokkupuutejoonte keerukuse poolest tuntud pikaajased sissi- ja linnasõjad, märgib “Kaitse valge raamat” (LIVRE 1994:11-12).

2.3 Prantsusmaa naasmise põhjused NATO sõjalisesse komiteesse

Eelmises peatükis näitas autor, et Prantsusmaa NATO sõjalises organisatsioonis mitteosalemise poliitika tuleneb Prantsusmaa rahvuslikest huvidest ja on määranud selle riigi julgeolekupoliitikat mitme aastakümne vältel. Tegelikult on ka teistel Euroopa riikidel tavaks ajada NATO suhtes n-ö oma joont. Harri Tiido kirjutab NATO ajaloo üleüldiselt andes, et näiteks britid leidsid, et ameeriklaste Euroopas hoidmise tagamiseks ei tohi üle-atlandi-suhteid ohustada, ja see seisukoht kehtib Londonis praegugi. Pariis jõudis aga teistsugusele järeldusele ja on tänini seisukohal, et rõhuda tuleb multilateraalsusele (loe: euroopalikkusele) ning sõltumatusele ameeriklastest. Selle mõttelaadi praktiline järelem on Prantsusmaa eemalolek NATO sõjalisest planeerimisest, mis annab alliansile võimaluse langetada vajadusel ka Pariisist sõltumatuid otsuseid (Tiido 2003).

Prantsusmaa NATO-ga suhete normaliseerimise pikaajaline protsess algas juba 1980. aastate lõpus. Colorado Ülikooli professor William Safran leiab, et kahe Saksamaa taasühendamise (mida Prantsusmaa püüdis edutult edasi lükata [*delay*]) tugevdas Saksamaa staatust ja tegi riigi mõjukamaks kui enne. See võimekus, mis väljendus nõudmises omandada ÜRO Alalise Julgeolekunõukogu liikme koht, samuti Saksamaa suurenenud poliitilises rollis Euroopa Liidu raames ja Saksamaa rollis Jugoslaavia lagunemises, taaselustasid Prantsusmaa traditsioonilised kartused selle riigi suhtes (olguigi et Prantsusmaa liidrid on olnud vastumeelsed selle avalikus tunnistamises). Safran arvab siiski, et küsimus, kas need kartused on realistlikud, jäägu avatuks; sellest hoolimata, nende arengujoonte tajumine vähendas Prantsusmaa suhtelist staatust ja seletab, miks Prantsusmaa hakkas Prantsuse-Saksa partnerluse väljakuulutamise ajal väljendama suuremat huvi NATO suhtes ja liitus lõpuks NATO Sõjalise Komiteega. Tegelikult mängis Prantsusmaa otsustavat rolli NATO (ja USA) kaasatõmbamisel Bosnia kriisi reguleerimisse (Safran 1998:347). Väga paljud allikad toovad esile just Jugoslaavia konflikti osa Prantsusmaa NATO-ga taasühinemise põhjustajana. Selle kinnituseks võib tuua Anand Menoni mõtteavalduse, et nii kui NATO hakkas planeerima oma sissetungi Jugoslaaviasse, muutus see asjaolu Prantsusmaale – riigile, mis oli rahutagamisjõudude näol koondanud Jugoslaaviasse Euroopa riikidest kõige suurema maaväe⁵ - erakordselt tähtsaks. Prantsusmaa sooviks oli otseselt osaleda otsustes, mis puudutasid Prantsuse sõdurite elusid. Selle tagajärjena lubas president Mitterand juba 1992.

---

⁵ Täpsustuseks fakt, et 1994. aastaks oli Prantsusmaa ÜRO vägede koosseisus Jugoslaavias 7520 meest (Menon 1995:30).

aastal Prantsusmaa ohvitseridel töötada koos NATO sõjaliste staapidega, valmistamaks ette NATO edasisi samme ÜRO mandaadi täideviimiseks Jugoslaavias (Menon 2000:43).

Samas on mitmed autorid püüdnud lahti seletada veel üht olulist faktorit – tõsiasja, et Euroopa Liit ei suutnud 1990. aastate lõpus anda garantiid, et Saksamaa ei oleks võimeline edaspidi destabiliseerima olukorda Euroopas (nagu see juhtus Teise maailmasõja päevil). Vahest sel põhjusel hakkaski president Chirac tõsiselt kaaluma Prantsuse vägede taasintegreerimist NATO sõjalise väejuhatusega (*NATO military command*), lähtudes tõsiasjast, et USA “tuumavihmavari” jääb edaspidigi Euroopa julgeoleku põhiliseks garantiiks (*while acknowledging that the US nuclear umbrella is the ultimate guarantor of European Security*) (Safran 1998:353). Teatavasti ei liitunud Prantsusmaa pikkade läbirääkimiste tulemusena ka 1997. a Madridi tippkohtumise järel NATO integreeritud sõjalise struktuuriga, seda vaatamata sellele, et Prantsusmaa esindajad töötavad erinevates NATO staapides. Seega ei ole Prantsuse ohvitserid selle organisatsiooni staapide täieõiguslikud liikmed, vaid pigem vaatlejad (vt lisa, joonis 3). Seda, miks Prantsusmaa sellise otsuse tegi, töö autor siinkohal lahata ei soovi, kuid tulevikus on Prantsusmaa liitumine NATO integreeritud sõjalise struktuuriga siiski võimalik. Olgu selle kinnituseks üks väljavõte NATO peasekretäri 1998. aasta kõnest: “Prantsuse sõjaväe pöördumatu muutumine professionaalseks armeeks kohustab Prantsusmaad üha enam tegema koostööd NATO-ga, mis teeb võimaliku Pariisi tagasipöördumise integreeritud sõjalisse struktuuri vältimatuks. Kuid senimaani on Pariis sellest keeldunud“ (Menon 2000:117).

Prantsusmaa taasühinemise protsess NATO otsuseid-tegevate (*decision-making*) organitega kestis alates aastast 1991 kuni aastani 1995. Siinses töös ei ole autori eesmärgiks seda otsust kirjeldada, pigem tuuakse allpool välja põhilised põhjused, miks Prantsusmaa niimoodi käitus, ja selgitatakse Prantsusmaa kaitsepoliitikat, mis on pikka aega väljendunud Euroopa kaitsemõõtme ja NATO vahel laveerimisena. Lõpptulemusena aitab see mõista autori järeldusi euromõõtme kontekstist kolme juhtumi analüüsi puhul, millest tuleb juttu töö kokkuvõttes. Lühidalt kokku võttes oli Prantsusmaa välisministri Hervé de Charrette 5. detsembri 1995. aasta kõne Põhja-Atlandi Nõukogus ühe arengu loogiliseks kulminatsiooniks. Lisaks teatamisele Prantsusmaa täielikust osalemisest Sõjalises Komitees ja Prantsuse kaitseministri “regulaarsest” osalusest alliansi kohtumistel, märkis välisminister, et Prantsusmaa võtab oma koha sisse erinevates NATO kehandites, mis kuuluvad Sõjalise Komitee jurisdiktsiooni alla. Näiteks NATO Kaitsekolledžis Roomas, NATO (SHAPE) koolis

Oberammergaus ja NATO Operatiivkeskuses Brüsselis. De Charrette teatas ka, et Prantsusmaa alustab pikaajast suhete arendamise protsessi SHAPE-iga (Grant 1997:58). Lisas äratoodud joonis näitab juba graafiliselt seda, millistes põhilistes NATO tööorganites on Prantsusmaa esindatud ja millistes mitte (vt lisa, joonis 2).

Selgituseks veelkord: Prantsusmaa taastas oma rolli vajalikes NATO kehandites (*its role in the appropriate NATO military bodies*), mis samas ei kitsendanud tema suveräänsust – kaitseministrite kohtumistel ja Sõjalises Komitees. Oma artiklis NATO revüüs, selgitas Prantsuse kaitseminister Charles Millon oma nägemust poliitilise kontrolli tugevdamisest ja Euroopa dimensioonist alliansi raames. Ühelt poolt ta väitis, et Euroopa integratsiooni poliitiline skeem tähendas tingimata, et julgeoleku ja kaitse küsimusi käsitletakse Euroopa Liidu tasemel järjest rohkem. See ei tohiks mitte kuidagi väljenduda alliansi binaarsuses⁶, kuid tulevikus peavad eurooplased olema ettevalmistatud ja võtma endale kohustusi Euroopa väeüksuse osas, mis oleks vastavalt vajadusele toetatud NATO ressursside ja struktuuride poolt. Tulenevalt sellest peab alliansi euroopastumine (*the Europeanisation*) olema efektiivne mitte ainult sõjalistes operatsioonides, vaid hõlmama ka rahuaega. NATO käsuaהל peab olema võimeline tegutsema Euroopa mõõtmes, et tagada vastaval ajal vajalike vahendite kasutamine Euroopa juhtimise all olevates operatsioonides (Van Eekelen 1998:208-209).

Prantsusmaa 1995. a käitumisel oli mitmeid olulisi julgeolekualaseid põhjusi, mida toob oma uurimuses tabavalt välja USA strateegiateadlane Robert P. Grant (Grant 1997). Esiteks, Euroopa ebaõnnestumine astuda kaugeleulatuvamaid samme kui Jugoslaavia konflikti ohjeldamine, suured raskused Maastrichti lepingu ratifitseerimisel nii Prantsusmaal kui ka paljudes teistes Euroopa maades ja terav sõjaliste kulude ja inimressursside tegelik langus kõigis NATO riikides hakkasid petma Prantsusmaa lootusi ESDI suhteliselt kiires ja silmnähtavas progressis. Sellises olukorras tuli Prantsusmaa järeldusele, et USA ja NATO osutusid vajalikeks mitte ainult Lääne-Euroopa kollektiivse kaitse alalhoidmiseks, vaid ka külma sõja järgsete kriiside reguleerimiseks (*ibid:58*). Järelikult hakkas Pariis aru saama, et Euroopa uus julgeolek vajab Prantsusmaa, USA ja NATO võrdset osalust selle ülesehitamisel. Sel ajal kui Prantsusmaa nägi külma sõja järgse algusperioodi ajal NATO-t paremal juhul kui ebaolulist organisatsiooni ESDI arendamisel, halvemal juhul kui selle suurimat takistajat, siis hiljem hakkas Prantsusmaa nägema NATO-s ESDI ülesehitamise vajalikku instrumenti (*ibid:59*).

---

⁶ kahepalgelisuses, ehk kahe erineva poliitika ajamises.

Teiseks põhiliseks asjaoluks Prantsusmaa lähenemisel alliansile oli USA tagasihoidlikkus Bosnia konflikti reguleerimises ja USA keeldumine saata sinna oma maavägedest koosnevaid rahutagamisjõude. Levis arusaam, et USA tegelik tagasitõmbumine Euroopast on paratamatu (*imminent*) (*ibid*).

Kolmanda peamise arengujoonena näeb Grant Clintoni administratsiooni soovi kergendada USA kaitsekulutusi, vähendades sellega USA toetust ESDI-le. Neljanda põhjusena märgib Grant aga 1993. a parlamendivalimiste mõju, kus enamuse saavutas konservatiiv-tsentristlik koalitsioon. 1992. a lõpus ütles ka president Mitterrand, et NATO on saamas märgatavalt olulisemaks Euroopa külma sõja järgse julgeoleku arhitektuuris, kui seda osati enne ette näha ja see hõlbustas Prantsusmaa osalust NATO rahutagamisoperatsioonide planeerimise juures (*ibid*:59-60).

Kuid nagu igal protsessil, olid ka sellel Prantsusmaa sammul oma tagajärjed. Z. Brzezinski märgib, et naasmisel oli oma hind: niipea kui prantslased olid täielikult tagasi tulnud, kinnitasid nad oma kavatsust reformida alliansi struktuuri nii, et USA juhtimine ja Euroopas osalemine oleks rohkem tasakaalus. Nad tahtsid endale senisest suuremat ja tähtsamat osa ühis-Euroopa moodustamisel (Brzezinski 2003:85). Kuid see on juba teine teema, millel autor pikemalt ei peatu.

2.4 Prantsusmaa julgeolekupoliitika tulevikuväljavaated

Eesti suursaadik NATO juures Harri Tiido näeb praeguses NATO arengus järgmist ohtu: riikidevahelisi erimeelsusi, mida tingivad erinevad rahvuslikud huvid. Ta kirjutab, et praegu oleme olukorras, kus NATO maade vahel valitsevad teatavad erimeelsused nii Euroopas kui ka üle-atlandi-suhetes. Asi ei ole Iraagis, mis on hetkel vaid pinnaaluste protsesside avalik väljendus. Vale oleks ka öelda, et vastuolud on Euroopa ja USA vahel, kuna rajajoon ei jookse läbi Atlandi ookeani. NATO raames jäävad jagajajoone eri pooltele tinglikult Prantsusmaa-Saksamaa-Belgia ühelt poolt ja USA-Suurbritannia-Hispaania teiselt poolt (Tiido 2003). Eks tulevik näitab, kui kaugele selline erinevate riikide suhete vastuolulisus NATO arengu viib. Üks on aga selge: praegune positsioon NATO suhtes on Prantsusmaa jaoks väga kasulik ja võimaldab ajada kahte poliitikat ühel ja samal ajal. Ühes Prantsusmaa väeliikide-vahelise kõrgkooli (*L'Ecole Inter-armées de la France*) ettekandes märgib kolonelleitnant Hestin, et ühelt poolt on Prantsusmaal võimalus kaasa rääkida uue NATO

strateegilise kontseptsiooni väljatöötamises⁷ ja teiselt poolt osaleb riik Briti initsiatiivis Euroopa kaitsepoliitika kujundamisel. Prantsusmaa osaleb aktiivselt kahes mainitud ürituses ja otsib teed tihedamaks suhtlemiseks NATO-ga, eesmärgiga luua palju iseseisvam Euroopa kaitse (*une défense européenne plus autonome*), mis oleks efektiivne nii sõjalises kui ka poliitilises mõttes. Hestini arvates taotleb Prantsusmaa säärane poliitika lisaks parema tasakaalu saavutamisele eurooplaste ja ameeriklaste vahel ka Prantsusmaa NATO-ga lähenemise poliitika jätkumist (Hestin 1999:14).

2.5 Peatüki kokkuvõte

Seoses Prantsusmaa tagasipöördumisega põhilistesse NATO sõjalistesse tööorganitesse, vähenes iseseisva kaitsepoliitika osakaal riigi territooriumi kaitsel, kuna osa nendest kohustustest delegeeriti NATO-le. Samuti hakkas Prantsusmaa ise läbi eelpoolmainitud NATO tööorganite etendama aktiivsemat osa kollektiivse kaitse ja kollektiivse julgeoleku - NATO enda poliitika teostamise vahendite - kujundamisel. Kuna artikkel 5 oli 1995. aastal ja on ka praegu põhiline NATO riikide kaitsegarantii, võib kollektiivse kaitse osakaalu Euroopa raames pidada 50% suuruseks, sest kindlasti omistab suurem osa Euroopa riike, nende hulgas Prantsusmaa samaväärset osa ka iseseisvale kaitsepoliitikale ja kollektiivsele julgeolekule. Globaalses mõõtnes aga Prantsusmaa huvid ei kahanenud, olgugi et territooriumid Indo-Hiinas, Alžeerias ja Aafrikas kaotati, kuid kogu Prantsusmaa huvi nende regioonide vastu transformeerus prantsuskeelsete riikide koostöök, eeskätt läbi Prantsuse Ühenduse, mis on üks Prantsusmaa rahvuslike huvide alalhoidmise vorme. Siiani on säilinud globaalse kollektiivse julgeoleku mõõde läbi ÜRO julgeolekunõukogu liikme staatuse, mis on samuti üheks Prantsusmaa olulist positsiooni maailmas rõhutavaks faktoriks.

---

⁷ See võeti NATO-s vastu aastal 1999.

Prantsusmaa 1995. a poliitika vahendite suhtelised osakaalud

(%)

Kaitse dimensioon	Poliitika vahendid		
	iseseisev kaitsepoliitika	kollektiivne julgeolek (ennetamine)	kollektiivne kaitse
Riigi territooriumi kaitse	40%	30%	30%
Regionaalne (Euroopa)	30%	20%	50%
Globaalne	80%	20%	0%

Allikas: autori hinnang.

3. JUHTUMI ANALÜÜS: EESTI LIITUMINE NATO-ga

3.1 Peatüki sissejuhatus

Käesolevas peatükis antakse ülevaade Eesti NATO-ga liitumise protsessist, mis on viimaste aastate olulisimaid uuendusi Eesti julgeolekupoliitika kujundamisel. Juhtumi analüüsina sobib selline ülevaade ka eelnevate juhtumi analüüside kõrvale, kuna Eesti on nimetatud protsessi abil üle pika aja uuesti otsimas partnerluse vorme Euroopas. Praeguse arengu jätkudes peab Eesti tõenäoliselt hoidma tasakaalu NATO ja Euroopa Liidu kaitsepoliitika vahel, toetades vajadusel mõlemaid või rõhutades ühte neist vastavalt oma rahvuslikele huvidele. Nii sätestavad Eesti riigi kaitsepoliitika põhisuunad ühemõtteliselt: riigikaitse ehitatakse üles kahel teineteist täiendaval ja omavahel lahutamatult seotud suunal: 1) riigi kaitsestruktuuridele tuginev kaitse; 2) rahvusvaheline kaitsealane koostöö, mille eesmärgiks on ühine kaitsetegevus Euroopa julgeoleku tagamisele suunatud kaitseorganisatsioonidega. Eesti eesmärgiks on saada Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni ning Lääne-Euroopa Liidu (WEU⁸) täisliikmeks (Eesti riigi kaitsepoliitika põhisuunad 1996:2). Lähtudes sellest Eesti riigikaitse põhidokumendis sätestatud punktist, väidab kindralmajor Ants Laaneots, et Eesti riigikaitse ülesehitamisel on alati järgitud mitte iseseisva, vaid kollektiivse kaitse põhimõtteid (Laaneots 2003:5).

3.2 Ülevaade Eesti NATO-ga ühinemise põhimõttelistest seisukohtadest

Kuigi Eesti on NATO-ga ühinemise suunas liikunud juba 1999. aastast saadik, ei ole selle põhimõtteline tähtsus Eesti riigikaitsele muutunud. Endine välis- ja kaitseminister ning praegune Eesti suursaadik USA-s Jüri Luik märgib, et alliansi liikmestaatuse kõige vaieldamatamad eelised on julgeoleku ja stabiilsuse suurenemine. Eelkõige pakub liikmestaatus kindlustunnet, et liikmesriigid osutavad üksteisele kas üksikult või kollektiivselt igakülgselt abi, kui kedagi neist rünnatakse. See on ühtlasi Põhja-Atlandi lepingu alusmüüriks ja tagatiseks, et ükski liikmesriik ei ole sunnitud julgeolekuriskidega toimetulekul toetuma ainult iseenda pingutustele ja majanduslikele ressursidele. Samas ei loobu ükski riik õigusest täita oma rahva suhtes enda kohustusi riigina ja iga riik võtab endale vastutuse oma kaitse korraldamise eest. NATO ei tee seda nende eest, vaid pakub neile vahendeid, mis aitavad neil seda teha ühiselt. Tegelikult võimaldab allianss viia liikmesriikidel esmatähtsaid riikliku

---

⁸ WEU tegevus on alates 1998. aastast seiskunud ja sisuliselt on just see liit transformeerunud Euroopa Liidu II sambaks.

Julgeoleku eesmärke täide kollektiivse tegevuse kaudu. Võrdse julgeoleku tunne, mille see liikmesriikidele annab, vaatamata nende erinevatele oludele või suhtelisele riiklikule sõjalisele võimsusele, aitab suurendada nende kõigi üldist stabiilsust. Teatavasti on NATO USA ja Euroopa riikide ühine julgeolekuorganisatsioon, mille sisuks on Ameerika Ühendriikide 100 000-meheline väekontingent Euroopas. See on reaalne sõjaline jõud, maailma võimsaim armee, millel tänapäeval on kaks eesmärki: aidata kaitsta NATO riikide territooriumi ja leevendada kriisikoldeid väljaspool NATO territooriumi. Kui tahame saada NATO liikmeks, peame suutma osaleda mõlemas aspektis: esiteks kaitsta ennast ja teiseks osaleda NATO aktsioonides, mille ülesandeks on Euroopa julgeoleku, laiemalt meie enda julgeoleku tagamine (Luik 1999). Eesti sõjalise kaitse strateegias on riigi sõjalise kaitse süsteemi ühe eesmärgina sätestatud koostöövõimelisus Lääne-Euroopa kaitsesüsteemide – NATO ja Euroopa Liidu sõjaliste struktuuridega (Eesti sõjalise kaitse strateegia 2001:6).

3.3 NATO-ga liitumise alternatiivid

Manchesteri Ülikooli doktorandi Erik Männiku arvamuse kohaselt on praegusaja julgeolekupoliitilist olukorda arvestades Eesti positsioon Lääne-Euroopa kaitseorganisatsioonide suhtes järgmine: “Eesti jõupingutused näivad liikuvat rohkem NATO integratsiooni kui EL-i kaitsepoliitikaga ühinemise suunas. CESDP on ainult mõned aastad vana ja ta ei ole veel lõplikult määratletud ja moodustunud ning nii kaua on teised organisatsioonid mänginud palju suuremat rolli Euroopa kaitse maastikul” (Männik 2002a:1). Samas on Eestis välja töötatud juba konkreetsed seisukohad EL-i ühise kaitsepoliitika suhtes. Eesti poliitika CESDP suhtes on: 1) selle arengu üldine toetamine; 2) rõhumine vajadusele alal hoida ja mitte lubada transatlantiliste suhete nõrgenemist; 3) rõhuda vajadusele vältida NATO poolt arendavate konkreetsete võimekuste ja selle jõupingutuste dubleerimist (Männik 2002a:3). Autor leiab, et kui EL-i kaitsepoliitika järgib nimetatud kolme põhimõtet on Eesti Vabariigi tugev panus selle tegevusse täiesti reaalne.

Teise põhimõttelise alternatiivina NATO ja EL-i kaitsepoliitikaga ühinemisel on nähtud tihedate suhete loomist SRÜ-ga. Kui Eesti oleks valinud tihedamate sidemete loomise SRÜ-ga või isegi integratsiooni sellega, oleks iseseisvuse kaotamise oht olnud veelgi suurem. Oma 2000. aasta julgeolekukontseptsioonis deklareerib Venemaa avalikult, et ohud tema julgeolekule sõjalises mõttes kasvavad ja NATO laienemine on üks neist. Eestile tähendanuks see arvatavasti Vene vägede Eesti taasiseseisvumisele aja paigutuse taastamist. Lähedus Venemaa suuruselt teisele linnale (Sankt-Peterburgile) oleks eeldanud õhukaitseüksuste

jätmist Eestisse ja Venemaa laevastiku paigutamist endistesse baasidesse. Teisest küljest on tõenäoline, et Venemaa sõjalisse doktriini sissekirjutatud “kaasmaalaste kaitsmine” väljaspool Vene Föderatsiooni piire võinuks kaasa tuua Eesti uue inkorporeerimise Venemaa koosseisu (Männik 2002b:15).

Viimase võimalusena Eesti riigikaitse orientatsiooni suhtes on mitmeid kordi üles kerkinud neutraliteedi temaatika, millel on Eestis ka ajaloolised kogemused Teise maailmasõja eelsest perioodist. Kui Eesti oleks oma taasiseseisvumise alguses valinud neutraliteedi tee, oleks [Eesti pidanud arvestama] lähivälismaa kontseptsiooniga (mis tulenes Vene Föderatsiooni *seesmistest* arengutest), ja suurenenud konservatismiga Venemaa julgeolekupoliitikas. Samas on küsitav, kuivõrd oleks Eesti võimalustest piisanud nende lahendamiseks, s.t iseseisvuse säilitamiseks, sest on raske ette kujutada, kuidas olnuks võimalik tagada Venemaa konservatiivsetele poliitikutele meelepärasel viisil Venemaa julgeolekuhuvisid Eesti riigi tollaseid [1991-1992. a] võimalusi arvestades (*ibid*).

Seega on Eestil [kümne aasta jooksul] tegelikult olnud ainult üks reaalne võimalus oma julgeoleku tagamiseks: integratsioon Lääne majanduslikesse ja sõjalistesse struktuuridesse. See on olnud riigi julgeolekupoliitika prioriteet juba pikka aega ja kajastub ka 6. märtsil 2001 Riigikogus vastu võetud julgeolekukontseptsioonis (*ibid*).

EL-i kaitsepoliitika tulevik ja Eesti suhtumine sellesse hakkab kujunema vastavalt sellele, milliseks kavatseb Euroopa Liit oma kaitsemõõtme arendada. Hetkeseisu vaagides näib, et Eesti peab EL-i kaitsepoliitika arengut tähelepanelikult jälgima. Harri Tiido usub, et Eestile on [antud hetkel] kasulikum selge vahe tegemine EL-i ja NATO vahel - neist viimane jääks puhtalt kollektiivse kaitse ja julgeoleku tagajaks, Euroopa Liit hoiduks aga vastastikuse kaitsekohustuse ülevõtmisest. Põhjus on lihtne - USA kui hetkel maailma tugevaima riigi osalus Euroopa julgeoleku tagamisel on turvalisem kui Euroopa oma võimekusele lootmine. Põhimõtteliselt ei saa välistada ka kahe kaitsekohustuse kooseksisteerimist, kuid selle teke Euroopa Liidus võib anda ameeriklastele selge signaali, et suur osa Euroopast nende kohalolekut enam ei vaja. Võib-olla ei olegi seda kunagi tulevikus tõesti enam vaja, ent USA Euroopast eraldumine ei taga veel eurooplaste ühtsust (Tiido 2003).

3.4 Eesti ohupilt ja kaitse tänapäeva ohtude eest

Eesti kaitsepoliitika põhineb nagu maailmas tavaks ohuhinnangule, mis defineerib praegusaja ohud Euroopa ja kogu maailma kontekstis. Andes ülevaadet Eestit ähvardavatest ohtudest, märgib kindralmajor Ants Laaneots, et viimastel aastatel .. on julgeolekusituatsioon ja seega ka ohtude iseloom kogu maailmas muutunud. Eelkõige Venemaa nõrkuse ja sealsete siseprobleemide rohkuse tõttu on suure sõja oht Euroopas lähitulevikus minimaalseks muutunud. Esiplaanile on kerkinud uued, asümmeetrilised ohud (Laaneots 2003:4). Puudutades sama teemat kirjutab kindralleitnant Johannes Kert järgmist: “Traditsioonilised ohud on meie piirkonnas oluliselt vähenenud, ent mitte kadunud. Seoses avatud piiride, infotehnoloogia ülikiire arengu ja järjest rohkem globaliseeruva majandusega oleme avatud raskesti prognoositavatele mõjudele, mis võivad tuleneda mingist esmapilgul kohalikuna tunduvast konfliktist, nakkushaiguse levikust, terroristlikust rünnakust jne. [Nendele] tekkida võivatele esialgses faasis tsiviilse iseloomuga kriisidele reageerimiseks on Euroopa Liidu võimed sadu kordi suuremad kui Eestil või ükskõik millisel teisel Euroopa riigil üksi” (Kert 2003:33). Seega on kõigile kirjeldatud ohtudele reageerimiseks tarvis Eesti kaitsejõudude tihedat koostööd ja ühildatavust nii NATO-ga kui ka alles tärkava Euroopa Liidu julgeoleku- ja kaitsepoliitikaga.

3.5 Peatüki kokkuvõte

Vaatamata NATO ja tulevikus ka Euroopa Liidu kaitsepoliitika suurele osakaalule Eesti julgeolekupoliitikas, omistab Eesti siiski küllalt suurt osa oma iseseisvale kaitsepoliitikale riigi territooriumi kaitses, seda just läbi kümme aastat üles ehitatud territoriaalkaitsesüsteemi. Samuti on Eesti tingimustes hädavajalik iseseisev vastupanu vastasele mingi aja jooksul ja võimekus HNS-i käivitamiseks. Kuna Eesti riigikaitse kaheks teineteist täiendavaks ja omavahel lahutamatult seotuks komponendiks on riigi kaitsestruktuuridele tuginev kaitse ja rahvusvaheline kaitsealane koostöö, kujunes euromõõtmelise osakaal kollektiivse kaitse poliitikas Eesti seisukohalt 50% suuruseks. Samuti teostab Eesti oma rahvuslikke huve kuuludes NATO-sse just läbi selle põhiliste julgeolekuinstrumentide – kollektiivse julgeoleku ja kollektiivse kaitse. Ka muud organisatsioonid (ÜRO, WTO jt) on Eesti julgeoleku teostamise globaalse mõõtmelise näitajad. Seepärast on ka Eesti julgeolekupoliitikal globaalses dimensioonis oma kindel koht.

Eesti 2001. a poliitika vahendite suhtelised osakaalud

(%)

Kaitse dimensioon	Poliitika vahendid		
	iseseisev kaitsepoliitika	kollektiivne julgeolek (ennetamine)	kollektiivne kaitse
Riigi territooriumi kaitse	30%	30%	40%
Regionaalne (Euroopa)	20%	30%	50%
Globaalne	0%	50%	50%

Allikas: autori hinnang.

KOKKUVÕTE

Lõputöö kolmes osas näidatakse erinevate juhtumi analüüside najal, kuidas sellise maailmas juba 50 aastat olulist osa etendanud kollektiivse kaitse organisatsiooni nagu NATO roll muutus erinevatel ajaetappidel. Paratamatult tõid nimetatud muutused kaasa ka uusi sellest tulenevaid riigi julgeolekupoliitika aluspõhimõtete ümberkujundamisi. Nii juhtus ka Eestis. 10 aastat tagasi ei osanud keegi ennustada Eesti liitumist NATO ja Euroopa Liiduga, kuid tänapäeval on see muutunud poliitiliseks realiteediks, mille kaudu toimub meie kaitsepoliitika kohandamine vastavalt uutele oludele ja võimalikele sõjalistele kriisidele.

Alljärgnevalt esitab autor analüüsi, mis annab vastuse nii uurimisküsimusele kui ka kinnitab töö hüpoteesi. Esmalt ühene vastus sissejuhatuses äratoodud uurimisküsimusele. Autori hinnangul peaks Eesti julgeolekupoliitika elluviimise vahendite osakaal Euroopa ühise kaitsemõõtmel väljaarendamise kontekstis olema küllalt suur. Kuigi Eestis ei ole Euroopa Liidu kaitsepoliitika mõiste veel igapäevasesse käibesse tulnud, näitab vastav Prantsusmaa kogemus siiski, et mida rohkem Euroopa Liidu kaitsepoliitikat arendatakse, seda enam tuleb sellega arvestada. Seega, töö esimene kindel järeldus võib kõlada järgmiselt: niipea kui Euroopa Liidu riigid lepivad täpsemalt kokku ühises julgeoleku- ja kaitsepoliitikas (CESDP on dokumendina EL-is küll vastu võetud, kuid tegemist on siiski üldsõnalise deklaratsiooniga, mis ei kujuta endast veel alternatiivi NATO-le), peab Eesti hakkama oma senist kaitsepoliitikat ümber vaatama. Siiski autor ei usu, et tulevane Euroopa ühine julgeoleku- ja kaitsepoliitika hakkab NATO vastavast poliitikast kardinaalselt erinevaks, kuid näiteks teatud kindlaid rahutagamisoperatsioone on Euroopa Liit juba võimeline mõne aja pärast ilma ameeriklaste ja NATO-ta läbi viima, nagu see juhtus 1999. aastal Bosnias.

Vastavalt autori poolt välja töötatud kolmes tabelis (maatriksis) näidatud osakaaludele võib öelda, et kuna kollektiivne kaitse kui üks väga selge julgeolekupoliitika elluviimise vahendi tähtsus on alates 1966. ja 1995. aastast kasvanud, jätkub taoline kasvutendents ka tulevikus ja just Euroopas omandab see uues julgeolekupoliitilises ruumis väga olulise tähenduse. Nimetatud asjaolu kinnitasid ka tabelite 2 ja 3 (vt lk 18 ja lk 26) hinnangud, mis olid koostatud Prantsusmaa lähiaja julgeolekupoliitika näitel. Eesti suund kiire mobiliseerimisvõimega väeüksuste välja arendamiseks on igati kooskõlas just taolise, kollektiivset kaitset rõhutava poliitikaga. Ka NATO on Eesti nimetatud tegevust toetanud, märkides samal ajal, et sellistel üksustel peab olema võimekus lühikese aja jooksul ümber

paikneda mõnda maailma kriisipiirkonda. Kindlasti mahub ka Eestis viljeldav territoriaalkaitse põhimõte tuleviku Euroopa julgeolekuruumi konteksti, kuna samasugune süsteem kehtib ka sellistes Euroopa väikeriikides nagu Soome ja Šveits.

Nüüd lõputöö hüpoteesist. Nagu juba eespool märgitud, on EL-i kaitsemõõtmte osakaalu puhul Eesti kaitse- ja julgeolekupoliitika kujundamisel märgata kasvutendentsi. Seda näitavad ka viimase peatüki, kolmanda juhtumi analüüsi peatüki kokkuvõttes tabelis 4 (vt lk. 31) esitatud andmed, kus autori hinnangul võib kollektiivse kaitse osakaalu Eesti kaitsepoliitika regionaalses mõõtmes lugeda 50% suuruseks. Seega leidis hüpotees kinnitust.

Veelkord: mida rohkem Euroopa Liidu kaitsepoliitika areneb, seda enam peame me sellega arvestama, kuna Eesti liikmelisus Euroopa Liidus on juba ära otsustatud. Senimaani on aga Eesti seisukoht, kus NATO ja Euroopa Liidu kaitsepoliitikas tuleb vältida paralleelsusi igati mõistlik, kuna igasse uuendusse, mida EL ette võtab, tuleb läheneda ettevaatlikult ja arvestada oma rahvusliku iseärasustega. Näiteks Iraagi sõja küsimuses oli autori arvates Eestile kindlasti kasulik toetada USA ja Suurbritannia vastavaid seisukohti kui Prantsusmaa, Saksamaa ja Belgia nägemust, sest see lähendas Eestit mõjukate NATO riikidega enne liitumis-läbirääkimiste lõppu.

Kokkuvõtteks tuleb tõdeda, et lõputöös kinnituse saanud hüpotees ja vastuse leidnud uurimisküsimus ei tähenda veel seda, et Eesti kaitsepoliitika seisab väga põhjapanevate muutuste ees, ent siiski on autor veendunud, et Eesti riigikaitse põhidokumentides tuleb teatud muudatusi sisse viia, arvestades uut olukorda maailmas ja Eesti edusamme NATO ja EL-i liikmelisuse osas. Tuletagem meelde, et üks olulisemaid riigikaitsepoliitika alusdokumente "Eesti riigi kaitsepoliitika alused" pärineb aastast 1996 ja näiteks "Kaitse valge raamatu" koostamisest Eesti olude tarvis pole veel keegi sõna võtnud. Samas on just Prantsusmaal selles vallas väga pikaajaline kogemus. Milliseks kujuneb Eesti julgeolekupoliitika pärast Eesti liitumist Euroopa Liidu ja NATO-ga, sellele käesolev töö vastust ei anna. Nimetatud uurimisküsimuse püstitamine on tulevikus aga kindlasti vajalik. Põhjalikum uurimist vajaks ka veel küsimus, mis osas tuleks Eestil juhendada Prantsusmaa kogemusest ajateenistuse kaotamisel, kuna just sellise sammu tegi Prantsusmaa 2002. aastal, muutes radikaalselt üht oma senist kaitsepoliitika alustala.

SUMMARY

This thesis deals with the shaping of Estonian security policy after the Estonia will join NATO and European Union in 2004. The following question will be posed at the thesis: what should be the relative share of CESDP within Estonia's security policy? Author is convinced that this question has to help to prove the following hypothesis: Along the process of developing of the European Union defense policy, its share in the Estonian defense and security policy will be growing. Three following case studies will be used: The withdrawal of France from the NATO military organizations in 1966; The returning of France into NATO military organizations in 1995; The joining of Estonia into NATO in 2001. Three models will be built by these case studies. Through them a correlation will be made clear and it helps to predict the future of Estonian security policy in the context of European Security and Defense Policy.

The objects of case studies are three different events in the European history. First, the withdrawal of France from NATO military organizations in 1966. Such step of France has been initiated by the president general Charles de Gaulle because of his refusal of NATO MAD strategy and continuing domination of USA in NATO. By the year of 1995 the situation was changed. The returning of France into NATO military organizations in 1995 is the second case study used by author. The cause of such behavior was the wish of France to participate more in the development of European security and the failure of previous policies – Franco-German defense cooperation and the creation of European defense policy without American participation. These two case studies introduce the third subject: Estonian joining of NATO, which turned in real in 2001 and will be realized by 2004. This is the significant priority of Estonian security policy. With all these events the future of the security situation of the beginning of XXI century can be characterized, which is the main goal of the present work.

The checked hypothesis of thesis will be proven and author explains his view of the future of Estonian defense and security policy.

KASUTATUD KIRJANDUS

Bozo, F. 2001. *La France et l'alliance atlantique depuis la fin de la guerre froide. Le modèle gaullien en question (1989-1999)*. Paris.

<<http://www.cehd.sga.defense.gouv.fr/publications/cahier17.pdf>>, (22.07.03)

Brzezinski, Z. 2003. *Suur malelaud. Ameerika ülivõim ja geostrateegilised kohustused*. Tallinn: kirjastus Varrak.

Buzan, B. 1991. *People, states and fear: an agenda for international security studies in the post-Cold War era*. New York [etc.]: Harvester Wheatsheaf.

Chan, P. *France Left NATO*.

<<http://www.livingtorah.org/~pchan/journal/archives/001706.html>>, (02.09.03)

DELFI, Välisuudised, 2003. "Saksa- ja Prantsusmaa tahavad EL-i armeed". Tallinn, 18. september 2003.

<<http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=6344268&categoryID=123&ndate=1063832400>> (20.09.03).

DELFI, Eesti siseuudised, 2003. "Endised ministrid toetavad EL-i". Tallinn, 10. august 2003.

<<http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=6126082&ndate=10.08.2003>>, (17.08.2003)

Eesti sõjalise kaitse strateegia. 28. 02. 2001.

< <http://www.mod.gov.ee/?op=body&id=113>>, (22.06.03)

Eesti riigi kaitsepoliitika põhisuunad. 07. 05. 1996.

<<http://www.mod.gov.ee/?op=body&id=99>>, (22.06.03)

Erhart, H-G. France and NATO: change by rapprochement?

<<http://www.rrz.uni-hamburg.de/ifsh/HB121.pdf>>, (07.09.03)

Friedman, G. 2003. "The Geopolitics of France". *Strategy for Weekly*. 11 Feb.

<<http://lists.elistx.com/archives/interesting-people/200302/msg00100.html>>, (05.03.03)

Grant, R. 1997. "France's new relationship with NATO". Edited by P. H. Gordon *NATO's transformation: the changing shape of the Atlantic Alliance*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Hestin, J. 1999. *Les relations France-OTAN. Connaissance de 'l OTAN*. Cycle EO 6.1. Väeliikide Riigikaitse Kõrgkooli konverentsi ettekanne 10.02. CD ROM 2, autori valduses.

Kert, J. 2003. "Euroopa Liit ja julgeolek". *Kaitse Kodu*. Eriväljaanne.

Krauthammer, C. 2003. "American Unilateralism". *Imprimis*, Vol. 32, No. 1. January: 1-5.

Laaneots, A. 2003. "Eesti riigikaitse ja NATO". *Sõdur*. 1 (36), 2003.

Lellouche, P. 1996. *Légitime défense. Vers une Europe en sécurité au XXIe siècle*. Paris : Patrick Banon.

Leroy, G. 2002. Prantsusmaa sõjalise esinduse SACEUR-i juures ülem. 28. 02.CD-ROM nr 1. Presentatsioon Microsoft PowerPointis. Autori valduses.

LIVRE. 1994. Livre Blanc sur la Défense. 1994. Paris: La Documentation française.

Luik, J. 1999. "Eestit kaitsta on raske, kuid võimalik". *Eesti Päevaleht*, 22. aprill, 1999, lk. 6. <<http://spunk.mfa.ee/eesti/nato//ajalehe%20artiklid/EPL22.04.99.html>>, (29.10.2002).

Menon, A. 1995. "From Independence to Cooperation: France, NATO and European Security". *International Affairs*, 71:1. January: 19-34.

Menon, A. 2000. *France, NATO, and the limits of independence, 1981 – 1997: The politics of ambivalence*. New York: St. Martin's Press.

Männik, E. 2002a. Käsikiri: "EU and the Aspirations of Applicant small States: Estonia and the evolving CESDP", *Current Politics and Economics of Europe*. Vol. 11, No. 1. Nova

Science Publishers, Inc. Autori valduses.

Männik, E. 2002b. "Eesti Kaitsejõud: 10 aastat taasloomisest". *Sõdur*, nr. 3 (34).

NATO, 2003. *Shape Finds a New Home*. 2003

<<http://www.nato.int/shape/news/2003/history/h030722.htm>>, (02.09.03)

Safran, W. 1998. *The French Polity*. New York: Longman, Inc: Fifth Edition.

Tiido, H. 2003. "NATO langus ja hukk?". *Postimees*, 26. märts, 2003.

<<http://www.postimees.ee/index.html?op=lugu&id=94473&number=765&rubriik=6>>,
(29.04.03.)

Tilk, R-A. Kaitsejõudude Peastaabi Relvastuskontrolli jaoskond, major. 2003.
Intervjueerinud autor 26. veebruaril Tallinnas. Märkmed autori erakogus.

Van Eckelen, W. 1998. *Debating European Security, 1948–98*. The Hague: Sdu Publishers.

LISAD

Joonis 2. Prantsusmaa positsioon NATO-s alates 5. detsembrist 1995 (Hestin 1999:15).

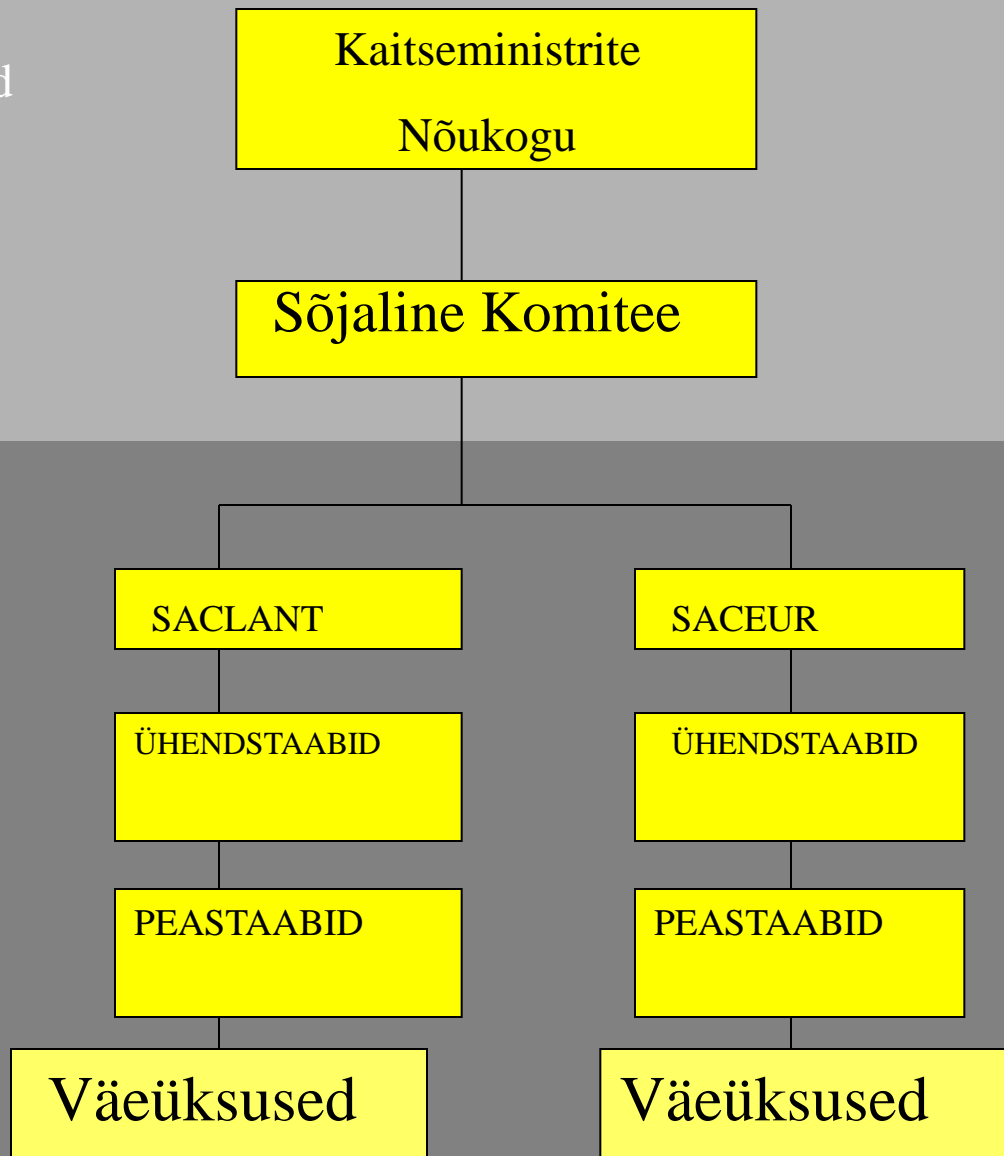
Joonis 3. Prantsusmaa sõjalised esindused NATO juures (Leroy 2002:13).

Prantsusmaa osavõtt NATO tööorganitest

Mitmepoolsed
instantsid

Prantsusmaa osavõtt

JAH

Integreeritud
sõjaline
struktuur

EI

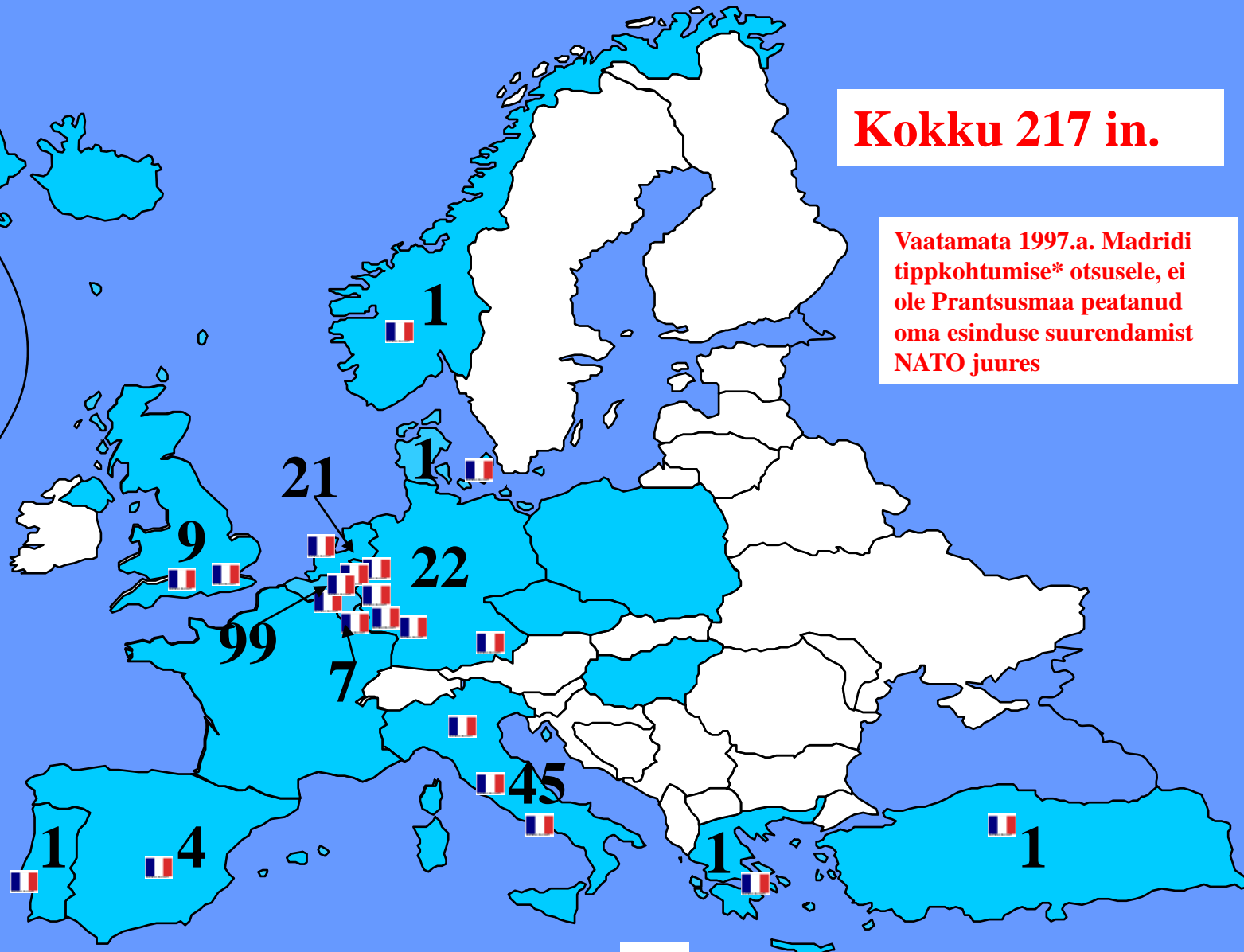
Joonis 2

Allikas: Hestin 1999:15

Prantsusmaa sõjalised esindused NATO juures

Kokku 217 in.

Vaatamata 1997.a. Madridi tippkohtumise* otsusele, ei ole Prantsusmaa peatanud oma esinduse suurendamist NATO juures

Joonis 3

Allikas: (Leroy 2002:13)

* Madridi 1997.a. tippkohtumisel teatas Prantsusmaa, et ei liitu NATO integreeritud sõjalise struktuuriga.